ТЕРМИЗ ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA’LIM

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

Илмий-инновацион журнал

Jurnal OAK Rayosatining 2022-yil 30-sentabrdagi 325/6-son qarori bilan filologiya fanlari bo‘yicha doktorlik dissertatsiyalari asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro‘yxatiga kiritilgan

2021-yildan buyon nashr etiladi

2026 / № 3.1–3

Termiz – 2026

Muassis:
Termiz davlat universiteti

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA'LIM

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

ILMIY-INNOVATSION JURNAL

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan 2020 yil 19 oktyabrda 1122 raqami bilan ro'yxatga olingan. Matnlarda foydalanilgan misol, ko'chirma va ma'lumotlar aniqligi uchun mualliflar javobgardir. Jurnaldan ko'chirib bosilganda manba qayd etilishi shart.

Bosishga ruxsat etildi: 20.06.2026
Qog'oz bichimi: 70x85
Bosma tabog'i: 5.94
Ofset bosma. Ofset qog'ozi
Adadi: 100
Bahosi kelishilgan narxda
Buyurtma: 155-son

«TerDU bosmaxonasi»da chop etildi
Termiz shahri, Barkamol avlod ko'chasi, 43-uy

Tahririyat manzili:
190111, Termiz shahri,
Barkamol avlod ko'chasi, 43.
Telefon: +998990 377 77 23,
+99895 986 07 77

E-mail:
philologicalresearch@umail.uz

Rasmiy sayt:
https://journaltersu.uz

BOSH MUHARRIR:
Abduqodir TOSHQULOV,
iqtisodiyot fanlari doktori, professor

TAHRIR HAY'ATI:

Bekpo'lat Umurqulov, filologiya fanlari doktori, professor (bosh muharrir o'rinbosari)
Shoxista Maxmaraimova, filologiya fanlari doktori, professor (mas'ul muharrir)
O'ral Xoliyorov, f.f.f.d. (PhD), dotsent (O'zbekiston)
Olmos Ulviy Binnatova, f.f.d., professor (Ozarbayjon)
Karl Rayxl, f.f.d., professor (Germaniya)
Vali Savash yelok, f.f.d., professor (Turkiya)
Dorota Silviya, f.f.f.d. (PhD), dotsent (Polsha)
Zabita Mahammad qizi Teymurlu, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent (Ozarbayjon)
Tarana Imomverdi qizi Xojieva, filologiya fanlari doktori, professor (Ozarbayjon),
Muslihiddin Muhiddinov, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Ibodulla Mirzayev, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Abdi Mamatov f.f.d., professor (O'zbekiston)
Suyun Karimov f.f.d., professor (O'zbekiston)
Muhammadxon Hakimov, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Nafas Shodmonov f.f.d., professor (O'zbekiston)
Dilmurod Quronov, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Murodqosim Abdiyev, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Baxtiyor Mengliyev, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Normat Y o'ldoshev, f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Baxtiyor Xolmuxamedov, f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Bobonazar Murtazayev, f.f.n., dotsent (O'zbekiston)
Asqar Eshmo'minov, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Obidjon Shofiyev, f.f.f.d. (PhD), dotsent (O'zbekiston)
Zafar Umurqulov, f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Nurali Amonturdiyev, f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)
Hakim Ahmedov, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Abdulla Xudoyqulov, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Ahad Shukurov, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Eshnazar Jabborov, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Abdumurod Arslonov, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Sirojiddin Turdimurodov, filologiya fanlari doktori, dotsent (O'zbekiston)
Umida Raximova, f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)
Gulchehra Begmatova, f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)
Nargis Qurbonazarova, filologiya fanlari doktori, dotsent (O'zbekiston)
Muyassar Xolova, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Shoira Omonturdiyeva, f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Sherzod Turdiqulov, f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)
Alibek Omonturdiyev, f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)
Humayun Nadim Muhammad, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)

Texnik muharrir: Bahodir To'raliyev

Учредитель:
Термезский государственный университет

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA'LIM
ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

НАУЧНО-ИННОВАЦИОННЫЙ ЖУРНАЛ

Зарегистрировано Агентством информации и массовых коммуникаций при Администрации Президента Республики Узбекистан от 19 октября 2020 года под номером 1122.

Авторы несут ответственность за точность приведенных в текстах примеров, отрывков и данных. Необходимо указывать источник при копировании из журнала.

Разрешено к печати: 20.06.2026
Размер бумаги; 70x85
Печатный лист: 5.94
Офсетная печать: Офсетная бумага
Тираж: 100. Цена договорная
Заказ: 155

Печатано в «Типографии ТерГУ»
ул. Баркамол авлод 43, г. Термез

Адрес редакции:
190111, г.Термез, ул. Баркамол авлод, 43.
Телефон: +998990 377 77 23, +99895 986 07 77

E-mail:
philologicalresearch@umail.uz

Официальный сайт:
https://journaltersu.uz

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР:
Абдукадир ТАШКУЛОВ,
доктор экономических наук, профессор

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

Бекпулат Умуркулов, доктор филологических наук, профессор (зам. главного редактора)
Шохиста Махмараимова, доктор филологических наук, профессор (ответственный редактор)
Урал Холияров, ф.ф.ф.д. (. PhD), доцент (Узбекистан)
Олмос Улвий Биннатова, д.ф.н., профессор (Азербайджан)
Карл Райхл, д.ф.н., профессор (Германия)
Вали Саваш Елок, д.ф.н., профессор (Турция)
Дорота Сильвия, PhD, доцент (Польша)
Забита Магомед кызы Теймурлу, доктор философии по филологии, доцент (Азербайджан)
Тарана Имамверди гызы Хаджиева, доктор наук, профессор (Азербайджан)
Муслихиддин Мухиддинов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Ибодулла Мирзаев, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Абди Маматов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Суюн Каримов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Мухаммадхон Хакимов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Нафас Шодмонов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Дилмурод Куронов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Мурадкасим Абдиев, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Бахтиёр Менглиев, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Нормат Юлдашев, д.ф.н., доцент (Узбекистан)
Бахтиёр Холмухамедов, д.ф.н., доцент (Узбекистан)
Бобоназар Муртазаев, к.ф.н., доцент (Узбекистан)
Аскар Эшмуминов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Обиджон Шофиев, д.ф.ф.н. (PhD), доцент (Узбекистан)
Зафар Умуркулов, д.ф.н., доцент (Узбекистан)
Нурали Амонтурдиев, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Хаким Ахмедов, д.ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Абдулла Худайкулов, д.ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Ахад Шукуров, д.ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Эшназар Джаббаров, д.ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Абдумурод Арслонов, д. ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Сирожиддин Турдимуродов, доктор наук, доцент (Узбекистан)
Умида Рахимова, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Гульчехра Бегматова, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Наргис Курбаназарова, доктор наук, доцент (Узбекистан)
Муяссар Холова, д.ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Шаира Амонтурдиева, д.ф.н., доцент (Узбекистан)
Шерзад Турдикулов, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Алибек Омонтурдиев, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Хумаюн Надим Мухаммад, д.ф.ф.н., доцент (Узбекистан)

Технический редактор: Баходир Туралиев

Institutor:
Termez State University

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA'LIM

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

SCIENTIFIC-INNOVATIONAL JOURNAL

Registered by the Agency for Information and Mass Communications under the President's Administration of the of the Republic of Uzbekistan on October 19, 2020 under number 1122.

The authors are responsible for the accuracy of the examples, passages and data provided in the texts. The source must be specified when copying from the journal.

Approved for printing: 20.06.2026
Size of the paper: 70x85
Printed sheet: 5.94. Offset printing.
Offset paper. Circulation: 100
Price is negotiable
Order: 155. Printed at the «Printing House of the TerSU»
43, Barkamol avlod str. Termez city.

Address of Editorial Office:
190111, Barkamol avlod str., 43,
Termez city.
Phone: +998990 377 77 23,
+99895 986 07 77

E-mail:
philologicalresearch@umail.uz

Official website:
https://journaltersu.uz

EDITOR IN-CHIEF:
Abdukodir TASHKULOV,
doctor of economic sciences, professor

EDITORIAL BOARD:

Bekpulat Umurkulov, doctor of philological sciences, professor (Uzbekistan) (deputy chief editor)
Shohista Makhmaraimova, doctor of philological sciences, professor (Uzbekistan) (editor-in-chief)
Ural Kholiyorov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Olmos Ulviy Binnatova, doct.of philol. sciences, professor (Azerbaijan)
Karl Rayxl, doct.of philol. sciences, professor (Germany)
Vali Salvash Elok, doct. of philol. sciences, professor (Turkey)
Dorota Silvia, PhD, associate professor (Poland)
Zabita Magomed kyzy Teymurlu, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Azerbaijan)
Tarana Imamverdi gizi Khadzhieva, Doctor of Sciences, Professor (Azerbaijan)
Muslihiddin Mukhiddinov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Ibodulla Mirzaev, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Abdi Mmatov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Suyun Karimov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Muhammadkhon Khakimov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Nafas Shodmonov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Dilmurod Kuronov, doct. of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Muradkasim Abdiyev, doct. of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Bakhtiyor Mengliev, doct. of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Normat Yuldashev, doct. of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Bakhtiyor Kholmukhamedov, doct. of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Bobonazar Murtazaev, cand.of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Askar Eshmuminov, doct. of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Obidjon Shofiev, PhD, associate professor (Uzbekistan)
Zafar Umurkulov, doct. of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Nurali Amonturdiev, PhD (Uzbekistan)
Hakim Akhmedov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Abdulla Khudaykulov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Ahad Shukurov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Eshnazar Jabbarov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Abdumurod Arslonov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Sirojiddin Turdimurodov, Doctor of Sciences, Associate Professor (Uzbekistan)
Umida Rakhimova, Doctor of Philosophy in Philology (Uzbekistan)
Gulchekhra Begmatova, Doctor of Philosophy in Philology (Uzbekistan)
Nargis Kurbanazarova, Doctor of Sciences, Associate Professor (Uzbekistan)
Muyassar Kholova, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Shoira Omonturdiyeva, doct. of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Sherzod Turdikulov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Alibek Omonturdiev, Doctor of Philosophy in Philology (Uzbekistan)
Humayun Nadim Muhammad, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)

Technical editor: Bakhodir Turaliyev

МУНДАРИЖА

TILSHUNOSLIK

LUTFULLAYEVA DURDONA
Lisoniy assotsiatsiyalarda milliy tafakkurning voqelanishi
(Vatan assotsiativ maydoni misolida) 7

MIRZAYEV IBODULLA
Xomskiyning “Til va ong” asari, generativ tilshunoslik konsepsiyasi
va professor Baxtiyor Mengliyevning tarjimonlik mahorati....10

ҚУРОНОВ ДИЛМУРОД
Бадиий диалог таржимасида коммуникатив вазиятни тўғри англаш зарурати
(Чўлпоннинг «Кеча ва кундуз» романининг янги русча нашри мисолида) 16

ЧЎТМАТОВ ЖЎРАБЕК ОМОНОВИЧ
«Ҳикмат» сўзининг араб лексикографик манбалари асосидаги лексик-семантик таҳлили.... 19

ЧОРИЕВ ТАВАККАЛ РАВШАНОВИЧ
Абдураҳмон Жомий ва Алишер Навоий идиостилида
«Саг//ит» концептининг лингвопоэтик хусусиятлари....25

UMURQULOV ZAFAR BEKPO‘LATOVICH
Alisher Navoiy ijodida so‘z qadri va nutq odobi talqini....34

UBAYDULLAYEV ALISHER ABDUSALOMOVICH
Ogahiy tarjimasidagi asarlar leksikasining tarixiy-etimologik tahlili
(“Axloqu-l-Muhsiniyn” asari misolida) 37

IBRAGIMOV SHEXROZBEK TO‘LQINJON O‘G‘LI
Tashbih va epitetlarning pragmatik talqini: tarjimada ekspressivlik va
stilistik ekvivalentlik....41

IBRAGIMOV JASURBEK TULKINJON O‘G‘LI
Jangovorlik, jasorat va jismoniy kuchga oid epitetlar
(“Beowulf” ingliz eposi misolida)....47

NAZAROVA ZIYODA KATTAYEVNA
Frazeologizmlarning yondosh birliklar bilan o‘zaro aloqasi 51

QOBILOV MIRZIYO ESHNOZAR O‘G‘LI
O‘z qatlamga oid antroponimlar tasnifi 55

ISRAILOVA SAODAT TURAPOVNA
Rang komponentli birliklarning mental birliklarda aksi....58

RO‘ZIMATOVA DILNOZA
Rasmiy munosabatlarda murojaat birliklarining shaxs ijtimoiy maqomining ifodalanishi....62

XUSANOVA NAFISA ZOKIRJON QIZI
Ertak janrida dialogning strukturaviy va funksional poetikasi
(Ingliz va o‘zbek xalq ertaklari misolida)....65

XABIBULLAYEVA FAZILAT XABIBULLO QIZI
“Boburnoma”dagi saroy-ma’muriy xizmat unvonlarining inglizcha tarjimalarda berilishi 69

MUSTAFAYEV ELYOR ODIL UGLI
Theoretical foundations for the classification of phraseological units in english 73

МУНДАРИЖА

TURSUNOVA DILSHODA XOLDIN QIZI
“O‘zbek tilining izohli lug‘ati”da qurol-aslaha nomi bilan bog‘liq folklorizmlar 77

YAVKOCHEVA FERUZA HUSAN QIZI
Types of english speech-language pathology dictionaries according to semantic relations 81

SHUKUROV RAHMATILLO MIRZATILLAYEVICH
Farg‘ona viloyati tarixiy oykonim, gidronim va oronimlarining leksik-semantik tasnifi hamda sotsiolingvistik tahlili 86

XALIQULOVA MUSHARRAF EGAMNAZAR QIZI
Maqol lingvistik, kognitiv va madaniy fenomen sifatida 90

O‘RAZOV ALISHER DONIYOROVICH
O‘zbek tilida substantiv leksemalar semantik shajarasining ifodalanishida pragmatik omillar 93

DJURAYEVA MAXBUBA USMANOVNA
Emotsiya, konsept va emotsional konsept tushunchalarining lingvistik talqini 96

ADABIYOTSHUNOSLIK

ABDULLAEV RAMAZON
Муиззий ва Ҳофиз шеъриятида адабий таъсир ва ижодий ворислик. 99

ARSLONOV ABDIMUROD KAROMATOVICH
“Qisasi Rabg‘uziy” asari poetikasi va badiiy-estetik xususiyatlari xususida.....104

АЛИМАРДОН ҲАЙИТОВ
Али Қушчининг ўғли ҳам олим бўлган.....108

DR. DONIYOR K. KELDIYOROV
Wounded memory and hybrid identity in Khaled Hosseini’s the kite runner.....112

IBRAGIMOV JAVOHIR TO‘LQINJON O‘G‘LI
Harold Lambning “Tamerlane: the earth shaker” romanida amir temur xarakterining badiiy ifodasi 116

RAXIMOVA UMIDA SOLIYEVNA
Ona obrazining ramziy va mifopoetik talqini: inglizzabon va o‘zbek adabiyoti misolida 121

MNAJATDINOVA MAKARYA
Hozirgi qoraqalpoq xotin-qizlar lirikasida psixologik metamorfoza 126

JIENBAEV MUSA AZATBAEVICH
XX-XXI asr lirikasida Odissey obrazining transformatsiyasi.....130

RADJABOVA MUXTASAR DAVRANBEKOVNA
Arab tilida talabalarning yozuv malakasini rivojlantirishda o‘yin texnologiyalarining tatbiqi.....134

Filologik tadqiqotlar: til, adabiyot, ta'lim. 2026; 9
ISNN: 2181-1741 (Print)
ISNN: 2181-1725

JANGOVORLIK, JASORAT VA JISMONIY KUCHGA OID EPITETLAR ("beowulf" ingliz eposi misolida)

Ibragimov Jasurbek Tulkinjon o'g'li,
Toshkent Kimyo xalqaro universiteti dotsenti v.b.,
filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori

Xalq dostonlarida obrazlar tasvirini aniq, ifodali va o'quvchi uchun tushunarli qilib yetkazishda baxshilar o'z mahoratini yuqori darajada ishlatib epitetlarni qo'llashi eposlardagi qahramonlar tasviriga xalqona hayot baxsh etgan. Bu epitetlarning vazifasi turli xil bo'lib, ularning ichida qahramonlik dostonlarida obrazlarni jangovorlik qobilyati, jasorati va jismony kuchini ifodalashga xizmat qilgani eng sermahsulilaridan biri. Ingliz xalq eposi "Beowulf" dostonidan ham bunday epitetlarning soni anchagina salmoqli. Dostondagi epitetlar tahlil qilinganda, umumiy obrazlar tasviri uchun 983 o'rinda turli xil epitetlar qo'llangan[1]. Ana shu epitetlarning 169 tasi, ya'ni 16.2% jangovorlik, jasorat va jismoniy kuchga oid epitetlarni tashkil qiladi.

"Beowulf" dostonida xristianlik unsurlari haqida tadqiqot olib borgan F.A.Blakborn "dostonda epitetlarning ko'pchiligi lotincha birikmalarning ekvivalenti"[2] deya fikr bildiradi. Olim "Beowulf" dostonidagi xristian dini bilan bog'liq leksikani tahlilidan shu xulosaga kelganini hisobga olsak, bu fikr dostondagi barcha epitetga tegishli deb bo'lmaydi. Ayniqsa, dostondagi jangovorlik, jasorat va jismoniy kuchga bog'liq epitetlar haqida bunday fikrlarni yuritish mushkul.

Dostonda jangchining tanasi, qo'li, jasorati va jang maydonidagi xulqi ulug'lanadi. Epitetlarning asosiy o'zak qismi *ellen* (jasorat), *heard* (qattiq), *modig* (dovyurak), *rof* (shonli), *deor* (jasur), *mægen* (kuch), *guð/hild/heaðo* (jang) so'zlari vositasida berilgan.

"Beowulf" dostoni asliyatida:
Him þa ***ellenrof*** *andswarode,*
wlanc *Wedera* ***leod****, word æfter sprǣc,*
heard *under helme.*
So'zma-so'z tarjimasi:
Unga jasoratli [qahramon] javob berdi,
Vederlar (geatlar)ning mag'rur yo'lboshchisi so'z qotdi,
Dubulg'asi ostida matonatli [alp].

Bu parcha Beovulf va uning sherigi Daniya qiroli Hrotgar (Hrotgar) saroyiga yetib kelganda sodir bo'ladi. Saroy soqchisi va vaziri Vulfgar (Wulfgar) ularning kimligini va nima maqsadda kelganini so'ragandan so'ng, Beowulf unga o'zining kimligini va buyuk nals nasabini tanitishdan oldingi kirish qismidir. Epitetlar "*ellenrof", "wlanc"* va *"heard"* Xrotgar va Beovulf tasviri uchun ishlatilgan. O'zbek tiliga "*ellenrof"* so'zini "jasoratli, shijoatli"*, "wlanc"* "mag'rur" va *"heard"* "matonatli, sabotli" deya tarjima qilish mumkin. Barchasi qahramonlarning sifatlarini yaqqol tasvirlash uchun ishlatilgan. A.N.Veselovskiy "agar men qisqartirilgan nashrda epitet tarixini she'riy uslub ta'rixi desam, mubolog'a bo'lmaydi"[3] deganda haq gapni aytgan edi, chunki she'rni epitetsiz tasavvur qilish qiyin. Yuqoridagi misrada ham, Beovulf va Hrotgarni tasviri ularga alohida boshqalarga o'xshamangan jangovorlik va jasorat ma'nosini biriktirishga xizmat qilgan epitet ishlatilmasa, misralarning alliteratsion ohangi va jozibasi, bundan tashqari mazmuniy kuchu ham bunchalik bo'lmagan bo'lar edi. Shuning uchun boshqa bir epitetlar ustida yirik tadqiqot olib borgan A.Gornfeld "epitet adabiyot nazariyasidagi atama bo'lib, uning ifodaliligiga ta'sir qiluvchi so'z bilan belgilangan atama"[4] deya ta'rif beradi.

"Beowulf" dostoni asliyatida:
Swa fela fyrena ***feond mancynnes****,*
atol angengea*, oft gefremede,*
heardra hynða*.*
So'zma-so'z tarjimasi:
Shunday qilib, insoniyatning ashaddiy dushmani,
yolg'iz kezuvchi mudhish [dev], ko'p fitna-ofatlar,

[1] Bu raqamlar muallifning ilmiy statistik tahlili natijasida yuzaga kelgan bo'lib, bu yakuniy xulosa emas.
[2] Blackburn F.A. The Christian Coloring in the *Beowulf*. // *An Anthology of Beowulf Criticism*. – London: University of Notre Dame Press, 1980. – P. 1–22.
[3] Веселовский А.Н. Историческая поэтика. – Ленинград: Художственная литература, 1940. – С. 73.
[4] Горнфельдъ А. Эпитетъ//Вапросы теороіи и психологіи творчества (Томъ I) – Харковъ, 1911. – С. 341.

shavkatsiz xo‘rliklar keltiradi.

Ushbu misralarda uchragan epitetlarga nazar soladigan bo‘lsak, barcha ta’rif yovuz maxluq Grendelga atalganini bilish qiyin emas. Dostonda Grendel insoniyatga dushman sifatida tasvirlanadi shuning uchun, unga berilgan ta’rifda *“feond mancynnes”* (insoniyat dushmani) epitetli birikmasini ishlatadi. Bundan tashqari “atol angengea” (yolg‘iz kezuvchi) epitetli birikmasi ham o‘quvchini yovuz qahramon haqidagi qarashlarini yaqqol tasvirlashga xizmat qilgan. Ushbu epitetlarga e’tibor berilsa, I.R.Galpernning “yozuvchi yoki so‘zlovchining muloqotida bo‘lgan hissiy munosabatni aks ettirishning kuchsizroq, ammo baribir kuchli vositasi”[1] degan fikrlar asosli. Demak, ingliz eposidagi Grendelga nisbatan qo‘llanilganini hisobga oladigan bo‘linsa, o‘quvchiga yovvoyi qahramonning jismoniy kuchini ifodali yetkazishga imkon bergan.

Birinchi misrada *“fēond mancynnes”* so‘z birikmasi qadimgi ingliz tilida ikki qatlamli: 1) qahramonlik ma’nosi “dushman”, 2) xristian dinidagi “iblis”. Bu epitet lotincha “*hostic publicus*”[2] (omma, umumxalq dushmani) modelida shakllangani aniq. Demak, Grendel uchun ishlatilgan ushbu epitet uning xristian dinidagi iblisga qayta ko’chiriladi. Bu fikr uchun J.R.R.Tolkinning “Beowulf: The Monsters and the Critics” ilmiy maqolasida ilgari surilgan Grendel obrazining ikki tabiatliligi haqida aniq dalil keltirilgan[3]. Bu epitetni turg‘un epitet deyish mumkin, chunki uni dostonning 1276-misrasida ham uchratamiz. Ushbu misrada ham, “xalq dushmani” ma’nosida keladi.

“*Atol angengea*” epitetli birikmasi ham dostonda ikki joyda keladi. Har ikkisida ham Grendelning tasviri uchun ishlatiladi. 165-misrada kelganda muallif nutqida, 449-misrada Beovulf nutqida uchraydi. Umuman olganda, yolg‘izlik anglo-sakson qahramonlik dunyoqarashida eng og‘ir la’nat. Shuning uchun, “*angengea*” Grendelni monstr sifatida emas, anti-ijtimoiy mavjudot (dev) sifatida belgilaydi.

“Heardra hynða” epitetli iborasidagi “*hynða*” jismoniy zarar emas, aksincha insonni qadr-qimmatini yerga urish, xo‘rlash va ijtimoiy maqomini pasaytirish deya qabul qilish mumkin. Dostonda Grendelning insonlarga hujumi qotillik, Hrotgar qo‘shiniga, sha’nga qarshi tajovuz sifatuda taqdim etiladi. Anglo-saksonlarda “*heardra”* sifati odatda, ijobiy qahramonlik tasvirini ifodalashga ishlatiladi. Bu so‘z bilan “*heard swyrd”*[4] (mustahkam qilich), “*heardhicgende”*[5] (jasur, qat’iyatli jangchi) tarzida ijobiy konnotatsiya uchun ishlatiladi. Biz ajratib olingan parchada bu sifat azob-uqubatni tasvirlash uchun ishlatiladi.

“Beowulf”da ayrim epitetlar dostondagi boshqa qahromonlarga nisbatan ham qo‘llangan. Ulardan bittasi “hildedēor” (jangda jasur) epitetidir.

“Beowulf” dostoni asliyatida:

Þæt wæs tacen sweotol,
syþðan ***hilded*****ē*****or*** *hond alegde,*
earm ond eaxle.

So‘zma-so‘z tarjimasi:

Bu yaqqol (ravshan) isbot bo‘ldi,
shiddatli va jasur [qahramon] panja,
yelkadan bilakkacha [yulib] qo‘ygach.

Misrada asosiy epitet “*hildedēor*” bo‘lib, uning tarkibida “*hilde*” “*jang*” va “*dēor*” “*jasur, dovyurak, shiddatli*” so‘zlarining o‘zaro birikuvidan hosil bo‘lgan. Botsvors-Tollerning eski ingliz tilining izohli lug‘atida ushbu so‘zni “hilde-deor” “stoat in war, brave”[6] tarzida beradi. Lug‘atda ushbu so‘zga berilgan misollarda bu epitet “Beowulf” dostonidagi qo‘llangan variantlardan parchalar olinadi. Bundan tashqari bu epitet boshqa ikkita “Andreas” va “Elena” dostonlarida uchrashi ham alohida keltiriladi. “Beowulf” dostonida ham ushbu epitet faqatgina bir qahramon Beovulf tasviriga ishlatilmaydi. 312-misrada qirg‘oq qorovuliga, 2107-misrada Hrotgerga, 3111-misrada Viglafga nisbatan qo‘llanadi. Demak, ushbu epitetni sinfiy deyishga asos bor.

Dostonning 825-836-misralarida Beovulfning ismi biror marta qayd etilmaydi. Uning o‘rniga uning sifatlari keltiriladi. Bulardan “*se þe ær feorran cōm*” (uzoqdan kelgan odam), “*snotor ond swȳðferhð*” (dosnihsmand va matonatli), “*Gēatmecga lēod*” (Git yigitlarining kishisi) va “*hildedēor*” (jangda jasur) so‘z va so‘z birikmalarini alohida keltirish mumkin.

“Beowulf”dagi ushbu epitet o‘zbek dostonchiligida ko‘p qo‘llaniladigan “botir, polvon, sherdek, arslon yurak” kabi so‘zlar bilan sinfiy jihatdan to‘liq mos keladi. Shuning uchun ham, V.M.Jirmunskiy va H.T.Zarifov bu hodisani formulaviy uslubning umumiy qonuniyati sifatida tavsiflagan[7]. Demak, anglo-sakson va o‘zbek xalq eposini qahramonlar tasvirida qo‘llangan epitetlar misolida bir metodologik qatorda ko‘rish mumkin.

“Beowulf” dostoni asliyatida:

[1] Galperin I.R. Stylistics. – Moscow: Higher School, 1977. – P. 157.
[2] https://www.econlib.org/enemy-of-the-people/
[3] Tolkien J.R.R Beowulf: The Monsters and the Critics. // *An Anthology of Beowulf Criticism*. – London: University of Notre Dame Press, 1980. – P. 51–103.
[4] Bosworth J., Toller T. N. An Anglo-Saxon Dictionary. Oxford: Clarendon Press, 1898. – P. 352.
[5] Bosworth J., Toller T. N. An Anglo-Saxon Dictionary. Oxford: Clarendon Press, 1898. – P. 351.
[6] https://bosworthtoller.com/19013
[7] Жирмунский В.М., Зарифов Х.Т. Узбекский народный героический эпос. – Москва: ОГИЗ, 1947. – С. 247.

Gæþ eft, se þe mot,
*to medo **modig**, siþþan morgenleoht*
ofer ylda bearn oþres dogores,
sunne sweglwered suþan scineð. (603b-606)
So‘zma-so‘z tarjimasi:
[Grendel tahdidini yengib] kimki omon qolsa,
yana g‘urur ila majlis saroyiga, asal sharobi ichgani qadam bossin
toki odam bolalari uzra boshqa bir kunning tongi otib,
samoviy charog‘onlikka burangan quyosh janubdan nur sochar ekan!

Ushbu misralarda Unfers va Beovulf o‘rtasida so‘z jangining yakuni keltirilgan. Ushbu epitet kimning tasviri uchun ishlatilgani noaniq. Buni aynan shu misralardan bilib bo‘lmaydi. Epitet Unfers tilidan Beovulfga berilgan ta’rif. Unfers Beovulfni mag‘rur va dovyurak sifatlashi bilan atab uning jangdagi jangovorlik va jasoratini ulug‘lash uchun xizmat qilgan. Epitet “mōd” (ruh, kayfiyat, g‘urur) va “-ig” qo‘shimchasini qo‘shish orqali hosil bo‘lgan. “Mōdig” so‘zining ma’nosi “ruhi baland, dovyurak, mag‘rur”[1] degan ma’nolarda lug‘atlarda berilgan.

Quyidagi misralarda “cempa” (bahodir) va “freca” (jasur) epitetlarini dostonning turli qahramonlarining tasvirida uchratishimiz mumkin.

“Beowulf” dostoni asliyatida:
Hæfde ða forsiðod sunu Ecgþeowes,
*under gynne grund, **Geata cempa**,*
nemne him heaðobyrne helpe gefremede,
herenet hearde. (1550-1553a)
So‘zma-so‘z tarjimasi:
[O‘sha lahzada] Egteovning o‘g‘li, Geatlar pahlavoni,
Tubsiz ummon qarida halok bo‘lar edi mutlaqo,
Gar unga jangovar sovuti madadga kelmasa,
Po‘latdan to‘qilgan mustahkam zanjir-yubqa saqlab qolmasa.

“*Cempa*” epiteti Beovulfga oddiy jangchi obrazini emas, balki o‘z xalqining eng oliy jismoniy kuchga va harbiy mahoratga ega bo‘lgan vakili sifatida berilgan. Eski ingliz tilining izohli lug‘atida bu so‘zga “*a soldier, warrior, champion*”[2] ta’rifi keltirilgan. Demak, bu epitetni o‘zbek tilida “pahlavon, jangchi” so‘zlari bilan ifodalash mumkin.

“Beowulf” dostoni asliyatida:
*He gefeng þa fetelhilt, **freca Scyldinga***
hreoh ond heorogrim, hringmæl gebrægd
aldres orwena, yrringa | sloh,
þæt hire wið halse heard grapode,
banhringas bræc. (1563-1567a)
So‘zma-so‘z tarjimasi:
U kamarbandli dastani changalladi – Skildinglar jangchisi,
vahshiy va qilichday shafqatsiz, halqanaqsh [qilich]ni sug‘urdi,
hayotidan umidini uzib, g‘azab bilan urdi,
[qilich] uning bo‘yniga qattiq yopishdi,
suyak halqalarini sindirdi.

Ushbu misralar Beovulf va Grendel onasi o’rtasidagi jangning so’nggi qismlarida uchraydi. Aynan misrada Beovulf devni suv ostida ojiz qolganini ko‘rib, devlar yasagan qadimiy qilichni qo‘lga oladi va hal qiluvchi zarbani beradi. Ushbu misrada oltita o‘rinda epitetdan foydalanilgan bo‘lib, ularning 4 tasi qahramon tasviri va 2 tasi qurol orqali ularni bilvosita ifodalaydi.

1) *freca Scyldinga* (Skildinglar jangchisi)
2) *hreoh* (vaxshiy, shiddatli, dovulday)
3) *heorogrim* (qilichday shafqatsiz)
4) *aldres orwena* (Hayotdan umidini uzgan)
5) *yrringa* (g‘azab bilan)
6) *heard* (qattiqqo‘l)

Ushbu epitetlar bilan Beovulf qanchalik darajada jangovor va jasoratli ekanligi alohida ko‘rsatilgan. Birinchi epitet Beovulf obrazini “Geat” deb berilgan Skilding emas. Ammo ushbu misrada u “*freca Scyldinga”* (Skildinglar jangchisi) deb ataladi. Dostonda keyinroq Beovulfni “Higelaces ðegn” (Higelakning tanburchisi) (1574-misra) deya ataladi. Demak, epitet ikki tomonlama sodiqlikni ko‘rsatadi.

Ikkinchi *hreoh* (vaxshiy, shiddatli, dovulday) epiteti asosan kontekstda dengizdagi to‘lqinlarning shiddatiga nisbatan ishlatiladi, ammo ushbu misrada epitet ko‘chma ma’noda qahramon tasviri uchun qo‘llangan. Nima uchun dengiz to‘lqinlari uchun ishlatiladigan vaxshiylik, shiddatlilik Beovulfning tasviri uchun qo‘llangan. Bizningcha ushbu jang dengizda, ya’ni suv ostida bo‘layotgani anglatish uchun ishlatilgan bo‘lishi mumkin.

“Beowulf” dostonidagi eng mahsuldor epitet “*heorogrim”* (qilichday shafqatsiz) sifatidir. Ushbu epitet kompozitsion jihatdan murakkab epitet bo‘lib, *“heoru”* va *“grim”* so‘zlarining qo‘shilishidan hosil bo‘lgan. Ushbu epitet misradagi boshqa so‘zlar bilan tahlil qilinganda *“h”* tovushi bilan yaratilgan alliteratsiyani hosil qilgan. Alliteratsiya qahramon epitetlari bilan qurol epitetini bir tovush vositasida biriktiradi. Misradagi boshqa epitetlar ham Beovulfni alohida sifatlarini tasvirlash uchun ishlatilgan.

Misrada Grendel onasining tasviri uchun umuman epitet ishlatilmaydi. Unga faqatgina olmosh va tana a’zolari bilan bog‘liq bo‘lgan so‘zlar qo‘llangan. Buning sababi jangda mag‘lublar o‘ziga xos epitetlar-

[1] https://bosworthtoller.com/23052
[2] https://bosworthtoller.com/search?q=cempa

dan mahrum qilinadi. Bu jangning qonuniyatlari biri.

Xulosa o‘rnida, “Beowulf” dostonida jangovorlik, jasorat va jismoniy kuch epitetlari uchta alohida semantik maydonga tegishli. Bunday ajralish tasodifiy emas. Albatta kuch tanada, jangovorlik jamiyatda va jasorat esa, ko‘ngilda hosil bo‘ladigan jarayon. Anglo-sakson eposida ham ana shu holat aynan o‘z akasini topgan.

Tuzulish jihatdan “Beowulf”dagi jangovorlik, jasorat va jismoniy kuchga oid epitetlarni beshta turga bo‘lish mumkin. Ular:

1) sodda *(heard, mōdiġ, hrēoh, wlanc, rōf, ānræd);*

2) murakkab *(hildedēor, heardhicgende, heorogrim, ellenrōf, heaþorōf, swīðferhþ, stīðmōd);*

3) ravish *(yrringa, ellenlīċe);*

4) qaratqichli *(mæġenes strenġest, aldres orwēna, mundgripe mæġenes);*

5) munosabat *(freca Scyldinga, mæġ Hiġelāces, Wedera lēod, wīġena weorðmynd)*;

Bu kabi xulosalar yuqorida dostondan olingan parchalar orqali atroflicha tahlil qilindi. “Beowulf” qahramonlik eposi hisoblangani uchun obrazlar tasviri uchun ishlatilgan epitetlarning xissasi qolgan tematik turlarga qaraganda salmog‘i ancha yuqori.

Rezyume. Ushbu maqolada anglo-sakson qahramonlik eposi “Beowulf” dostonida obrazlar tasvirini shakllantiruvchi epitetlar tizimi, xususan, jangovorlik, jasorat va jismoniy kuch semantikasiga oid sifatlashlar tadqiq etilib, doston matnida qahramonlar tasviri uchun qo’llangan 983 o’rindagi epitetdan 169 tasi (16,2%) aynan mazkur tematik guruhga mansubligi aniqlangan. Tadqiqot A.N.Veselovskiy, A.G.Gornfeld va I.R.Galperinning epitet nazariyasiga doir qarashlari hamda Bosworth–Toller lug’ati materiallariga tayangan holda amalga oshirilgan bo’lib, unda F.A.Blakbornning dostondagi epitetlarning aksariyati lotincha birikmalarning ekvivalenti ekanligi haqidagi xulosasi tanqidiy baholanadi va jangovorlik, jasorat hamda jismoniy kuchga oid sifatlashlar lotin tili an’anasining kalkasi emas, balki german qahramonlik dunyoqarashi zaminida shakllangan mustaqil leksik-poetik qatlam ekanligi dalillanadi.

Resume. The present article examines the system of epithets constitutive of character portrayal in the Anglo-Saxon heroic epic “*Beowulf*”, with particular attention to those qualifiers belonging to the semantics of martial prowess, valour and physical strength; of the 983 instances of epithet usage identified in the poem’s depiction of its characters, 169 units (16.2%) have been established as belonging precisely to this thematic group. The study is grounded in the theoretical treatment of the epithet developed by A.N.Veselovsky, A.G.Gornfeld and I.R.Galperin, as well as in the lexico-graphical evidence of the Bosworth–Toller “*Anglo-Saxon Dictionary*”, and it submits to critical assessment F.A.Blackburn’s conclusion that the majority of the poem’s epithets constitute equivalents of Latin collocations, demonstrating instead that the qualifiers denoting martial prowess, valour and physical strength represent not a calque upon the Christian-Latin tradition but an autonomous lexico-poetic stratum formed upon the ground of the Germanic heroic world-view.

Резюме. В настоящей статье исследуется система эпитетов, формирующих изображение образов в англосаксонском героическом эпосе “Беовульф”, в частности определения, принадлежащие семантике воинственности, доблести и физической силы; установлено, что из 983 случаев употребления эпитетов при описании персонажей поэмы 169 единиц (16,2 %) относятся именно к данной тематической группе. Исследование опирается на теоретические положения об эпитете, разработанные А.Н.Веселовским, А.Г.Горнфельдом и И.Р.Гальпериным, а также на лексикографические данные словаря Босворта–Толлера, и подвергает критической оценке вывод Ф.А.Блэкберна о том, что большинство эпитетов поэмы представляет собой эквиваленты латинских словосочетаний, доказывая, что определения со значением воинственности, доблести и физической силы являются не калькой христианско-латинской традиции, а самостоятельным лексико-поэтическим пластом, сложившимся на почве германского героического мировоззрения.